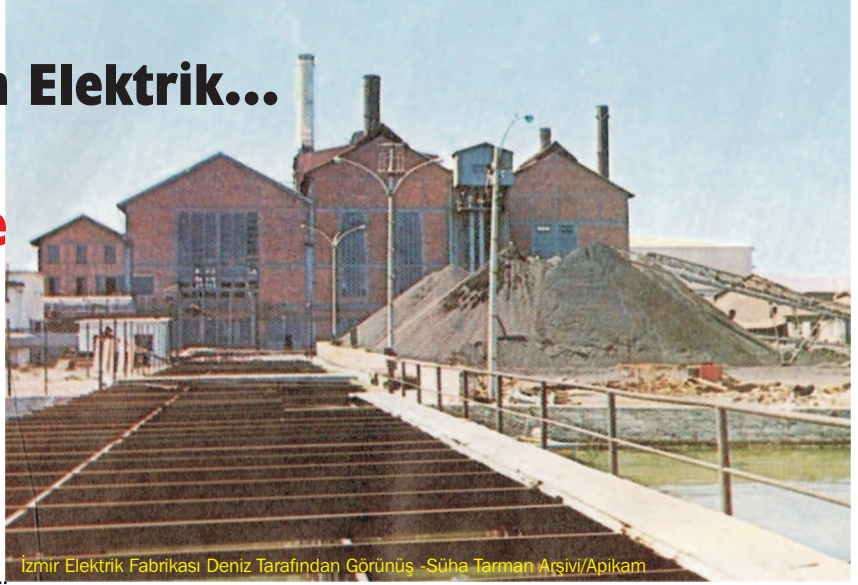

İzmir'e Hoşgeldin Elektrik...

“Elektriklenmede Dağınık Yapı”-1

İzmir Elektrik Fabrikası Deniz Tarafından Görünüş -Süha Tarman Arşivi/Apikam

Elk. Müh. Ahmet Becerik
ahmet.becerik@emo.org.tr

1960'lı yıllara gelindiğinde ülkemizin elektrik kesiminde çok değişik ilgi odakları ve çok yaygın bir yapı vardı. Batı ülkelerinde elektrikleme işleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tek bir kamu kuruluşu altında toplanırken Türkiye'de Etibank, EİEİ, İller Bankası, DSİ, belediyeler, otoprodüktör işletmeler biçiminde dağınık yapılar bulunuyordu. Bu kadar çok sayıda bağımsız kurum ve ortaklığın bulunması iç ve dış para kaynakları yetersizliğinden ve yetki alanlarının kısıtlılığından dolayı elektrik kesiminde bir rekabet durumu yaratmaktaydı. Bağımlı ve bütüncü bir işbirliği yerine sınırlı olanaklarla çalışan ve ayrı amaçları (ticari ya da sosyal) benimsemiş kurum ve ortaklıkların arasındaki rekabet ve çelişkiler elektrik kesiminde genişletme programlarını bir takım çıkmazlara sürüklemekteydi.

1950-1960 yılları arasında diğer kesimlerde olduğu gibi elektrik

kesiminde de görülen dengesizlikler 1961'de kabul edilen anayasayla birlikte planlama anlayışının ülke gündemine girmesine neden olmuş ve hazırlanan birinci beş yıllık planda Türkiye Elektrik Kurumu'nun kurulması zorunluluğundan söz edilmekte, elektrik işletmelerinin bir elden yönetileceği, bütün tesislerin bir kuruluşa bağlanacağı belirtilmekteydi.

İzmir Belediyesi ESHOT elektrik işletmesinin 1957 yılından başlayarak enterkonnekte şebekeye bağlanması, kentte uzun yıllardır büyük sorun durumunda bulunan elektrik enerjisi konusunda İzmir'i yeni olanaklara kavuşturdu. 1960 öncesi ülkemizde enerjide kurulu güç artışının üretim artışının üzerinde bulunması elektrik santrallerinin tam kapasite ile çalıştırılmama sonucunu doğurmuştur. Temelde bu duruma iletim tesislerinin yetersizliği yüzünden elektriğin dağıtılamaması, ayrıca iç ve dış kaynakların azal-

ması, ekonomik gelişmenin duraklaması ve elektrik isteminin azalması neden olmuştur. İzmir'in bölgedeki diğer kentlere göre gelişmişliği enterkonnekte şebekeye bağlanmasıyla sanayileşme ve kalkınmada önemli adımların atılmasına neden olmuştur. Uzun yıllar kendi üretim tesisleriyle çalışan İzmir'deki sanayi kuruluşları enterkonnekte şebekeden elektrik almaya başlayınca, kendi üretim tesislerini durduruyorlardı. Bu şekilde davranmalarının çeşitli nedenleri vardır. Bunların sahip olduğu tesisler küçük, üretim maliyetleri ise yüksekti. Bunun yanı sıra yeterli kapasitede değillerdi ve işletme zorlukları vardı. Buna karşılık satın aldıkları elektriğin fiyatı ise oldukça düşüktü. İzmir Belediyesi ESHOT işletmesi de elektrik sorununun geldiği durumu olumlu olarak değerlendiriyordu. Kentin gereksinimi olan elektrik enerjisi, birinci beş yıllık plan dönemi başlarında varolan fazla kapasite ve

İZMİR ŞEHİRİ ENERJİ TÜKETİMİ

Yıllar	Ev ihtiyaçları			Sokak aydınlatması 10 ³ Kwh	Sanayi ihtiyaçları		Toplam Enerji 10 ³ Kwh.
	Abone sayısı	Enerji 10 ³ Kwh	Kwh Abon.		Enerji 10 ³ Kwh	Kwh. Abone	
1963	83691	51134	610	6040	161076	41101	218250
1964	89961	55955	621	5678	164937	41193	226570
1965	96033	61352	638	7147	183390	44020	251889
1966	104567	70458	673	9491	191180	41916	271129
1967	113222	81061	715	10592	237606	44354	329259

İZMİR ŞEHİRİNİN ENERJİ GÜCÜ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Darağaç Elektrik Fabrikası			Enterkonnekte sistemden alınan		Toplam Enerji 10 ³ Kwh.
	Santral çeşidi	Kurulu güç	Brüt Ür. Kwh. 10 ³	Güç Kw	Enerji 10 ³ Kwh.	
1963	Buhar Türbini	40.000	63852	33.000	167940	231.792
1964	»	»	99317	33.000	144659	243.976
1965	»	»	105993	33.000	167615	273.608
1966	»	»	114970	46.000	180064	295.034
1967	»	»	107435	51.000	243890	356.325

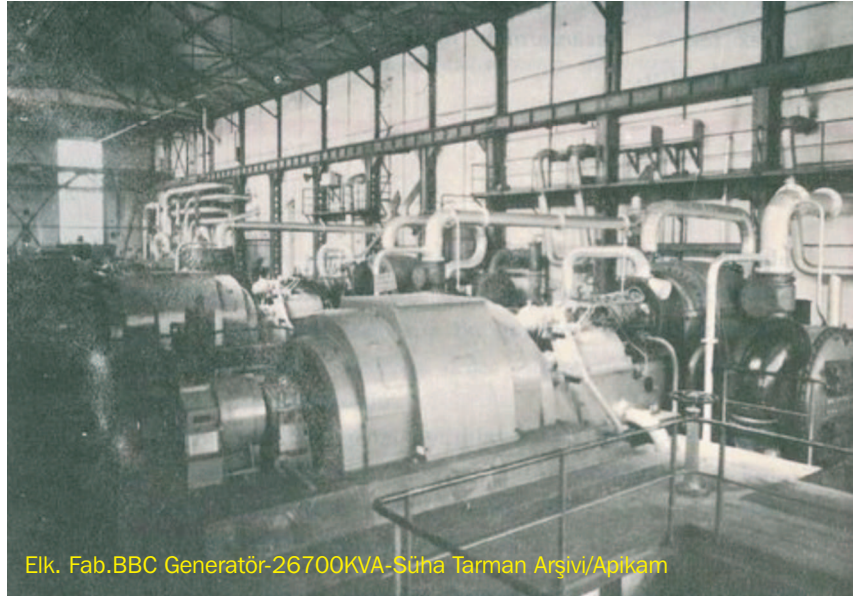
İzmir Elektrik Fabrikası Cepheden Görünüş -Süha Tarman Arşivi/Apikam

yağış durumunun olumlu etkisi nedeniyle büyük üretim kapasiteleri eklenmeden elektrik enerjisi istemi belirli sınırlar içinde karşılanmıştır.

O yıllarda gerek ayrıcalıklı ortaklıklar döneminde gerekse entere-konnekte şebekeye bağlanma öncesinde yüksek bedelle elektrik satıldığı savları, bağlantı sonrasında işletme koşulları ve sonuçları düşünülmeden elektrik satış bedellerinin düşürülmesi tarifeleri onaylayan kurumların ideali olmuştur. Tümüyle göreceli olan ucuzluk tanımı bir önceki yıldan daha küçük sayılarla elektrik satmak anlamına gelmiştir. Sözgelimi İzmir'de 1931 yılına göre gerçekte altı kat daha düşük bedelle elektrik satılmakta iken bu bedelin de düşürülmesinden söz edilmekteydi. Düşük bedelle elektrik satışının temel düşünce olarak kabul edilmesi bu konudaki hizmetleri engellemiş, yatırımları azaltmış, ESHOT çalışanlarının büyük özverileri dahi bu durumu önlememiş sorunun sürdürülmesini uzatmıştır. O dönemde kimi bölgelerin elektrik enerjisi gerek-

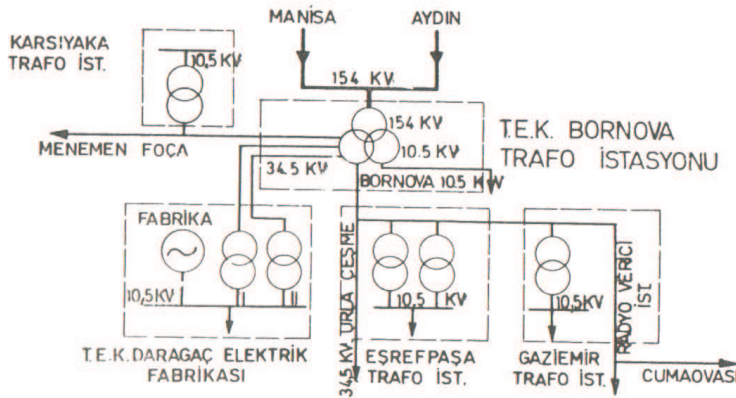
sinimini sağlamak için yüksek gerilimli enerji iletim hatları işletmeciliği ile yükümlü Etibank'ın bölge işletmeleri belediyelere elektriğin düşük bedelle satışına zorlanmıştır. Etibank Elektrik İşletmeleri Müessesesi'nin elektrik konusundaki zararları atmışlı yılların başında büyük boyutlara varmıştır. İzmir Belediyesi ESHOT işletmesi de içinde olmak üzere benzer durumdaki belediye işletmelerinin uygun bedelle satışını gerçekleştirdiği elektrikten elde ettiği

gelirlerin diğer belediye hizmetlerinin (ulaşım, havagazı v.b.) yatırım bedellerinin karşılanmasında kullanılmasının yanında, Etibank'ın maden satışlarından elde ettiği gelirlerle elektrik grubunun zararlarını kapatması ilginç garip bir durum doğuruyordu. Etibank yetkililerinin bütün çabalarına karşılık siyasal partilerle ilişkili belediyeler ve diğer yerel birimler yarattıkları sorunlar ve sürdürdükleri engellemelerle konunun çözümüne yönelik kamu kurumlarının çalışmalarını erteletmekte başarılı konumda bulunuyorlardı. Bu dönemde Dünya Bankası'nın başlattığı yoğun telkinleri sonucunda elektrik hizmetlerinin tek bir elden yürütülmesi görüşleri ağırlık kazanmaya başlamış 14 Mayıs 1963 tarihinde 1959 yılında hazırlanan TEK'in kuruluşu hakkındaki tasarımı temel alan yasa tasarısı komisyonlardan genel kurula gelmek olanağı bulamadan 1965 seçimlerinin yenilenmesiyle yine yasalaşamamıştır. 1965 seçimlerinin ardından konu üzerinde çalışma yapılmadığını gören muhalefetin tasarımı yeniden TBMM'ne sunması üzerine hükümet konu üzerine eğilmiş, hazırlanan bir tasarı 1966 yılında meclise sunulmuştu. Ancak 1969 seçim dönemine kadar yasala-

Elk. Fab.BBC Generatör-26700KVA-Süha Tarman Arşivi/Apikam

İZMİR ŞEHİRİ ELEKTRİK İŞLETMESİNİN HARİÇTEN ALDIĞI ENERJİ TEVSİİNİ GÖSTERİR ŞEMA

şamamıştır. TEK'in kuruluşunun birinci plan döneminde gerçekleşmemesi dikkat çekicidir. Oysa bu konu birinci planın temel ilkelelerinden birisiydi.

İzmir Belediyesi ESHOT İşletmesi tarafından artık genişletme çalışmaları yapılmayan ancak aralık-

larla bakım ve onarım işleri sürdürülen Alsancak Darağacı (Umurbey) mevkiinde bulunan İzmir Elektrik Fabrikası, 1960'lı yıllarda kentin elektrik gereksiniminin %30'unu karşılamakta idi. Öte yandan kentin yeni gelişen alanlarının elektrikleştirilmesine ilişkin indirici trafo merkez-

lerine (Karşıyaka, Eşrefpaşa) yönelik olarak yapımı gerçekleştirilen Bornova Eşrefpaşa (266,8 MCM kesitli, çift devre) ve Karşıyaka branşmanı (266,8MCM kesitli tek devre) 34,5 kV enerji iletim hatları Etibank Şebeke Tesis Müdürlüğü tarafından emaneten yapımı gerçekleştirilerek 01.04.1964 tarihinde tesis bitirilmiştir.

ESHOT Elektrik İşletmesinde Çalışan Elektrik Mühendisleri (1967)

Süha Tarman	Etüd Proje Tesis Müdürü
Ergun Elgin	Atölyeler Müdürü
Erdem Gülmezoğlu	Elk. Fabrika Müdürü
Ferudun Kumruoğlu	Elk. Şebeke Mühendisi
Necat Yengin	EPT Mühendisi
Suat Şerif Eken	Atölyeler Mühendisi
Yaşar Soyduç	Elk. İşletme Mühendisi
Yaşar Seke	Elk. İşletme Mühendisi
Ayhan Çetinkasap	Elk. Fabrika Mühendisi
Biröl Kalkan	EPT Mühendisi
Abdullah Çingililoğlu	Teknik Kısım Amiri

İzmir Elektrik Şebekesinin 31 Aralık 1967 tarihindeki Durumu:

Bornova Trafo Merkezinden alınan elektrik enerjisi kente şu kanallarla dağıtılmaktadır.

- 1-Bornova Trafo Merkezi ile elektrik fabrikası arasındaki iki bağlantı, fabrika alanı içinde bulunan 34,5/10,5 kV'lık iki transformatör aracılığı ile sağlanmakta ve fabrika fiderleri ile aynı doğrultuda çalışmaktadır.
- 2- Bornova Trafo Merkezi ile Karşıyaka Trafo Merkezi arasında 34,5/10,5 kV'luk bir bağlantı vardır.
- 3- Bornova Trafo Merkezi ile Menemen Trafo Merkezi arasındaki ilgi, yukarıda belirtilen Bornova-Karşıyaka hattının devamından sağlanmaktadır.
- 4-Mersinli, Çınarlı, Çimentaş, Çamdibi, Kula, Bornova ana dağıtım fiderleri elektrik enerji gereksinimi Bornova Trafo Merkezinin 10,5 kV'luk sargılarından karşılanmaktadır.
- 5- Bornova Trafo Merkezi ile Eşrefpaşa Trafo Merkezi arasında 34,5/10,5 kV'luk bir bağlantı vardır.
- 6- Bornova Trafo Merkezi ile Kartal (Gazemir) Trafo Merkezi arasında 34,5/10,5 kV'luk bir bağlantı vardır. Cumaovası, radyo verici istasyonu, Alaçatı ve Çeşme elektrik enerji gereksinimi Kartal Trafo Merkezinin 34,5 kV'luk sargılarından karşılanmaktadır.
- 7-Elektrik Fabrikasında üretilen enerji yukarıda belirtilen yerlerin dışında 16 fiderle dağıtılmaktadır.
- 8-Sistemde bina olarak 343 trafo merkezi vardır. Şebekede bulunan 435 transformatörün toplam gücü 167.955.5 KVA'dır.
- 9-Genel aydınlatma gücü 3.299.955 W'ı bulan 25.500 lamba ile sağlanmaktadır. Bunun için 431.767 mt havai hat 20.976 mt yer altı kablosu kullanılmıştır. Genel armatür sayısı 17.638'dir
- 10-Alçak gerilim şebekesinde 24.625 direk vardır. 10,5 kV'lık yüksek gerilim şebekesi direk sayısı 804'dür.
- 11-Alçak gerilim havai hat şebekesinin uzunluğu 2.391.909 mt bulmuştur. 10,5 kV'lık yüksek gerilim havai hat uzunluğu 55.906 mt, 34,5kV'lık yüksek gerilim şebekesi havai hat uzunluğu 36.276 mt'dir.
- 12-Alçak gerilim şebekesi yer altı kablo uzunluğu 46.217 mt ,10,5 kV yüksek gerilim şebekesi yer altı kablo uzunluğu 234.402 mt ,34,5 kV yüksek gerilim şebekesi yeraltı kablo uzunluğu 7.531,9 mt'dir.

Kaynakça :

- Elektrik Mühendisi Süha Tarman'la Sözlü Tarih Çalışması-24. 10.2008-Karşıyaka
- 1967 Yılı İzmir İl Yıllığı
- Elektrik Mühendisliği Mecmuası-sayı :89/ 1964
- Elektrik Enerjisi 7. Kongre Tebliğleri (1976)